

Cộng đồng tham gia phục hồi tự nhiên và khai thác bền vững của đá Cù Lao Chàm

VN/SGP/UNEP-SCS/09/01

CỘNG ĐỒNG THAM GIA PHỤC HỒI TỰ NHIÊN VÀ KHAİ THÁC BỀN VỮNG CUA ĐÁ CÙ LAO CHÀM

- VN/SGP/UNEP-SCS/09/01 -

NĂM THỰC HIỆN DỰ ÁN:	2009 - 2012
ĐỊA ĐIỂM:	Xã Tân Hiệp, thành phố Hội An, Quảng Nam
TỔ CHỨC THỰC HIỆN:	Hội Nông dân xã Tân Hiệp, thành phố Hội An, Quảng Nam
ĐỐI TƯỢNG HƯỞNG LỢI:	Người dân bắt Cua Đá, người dân làm du lịch tại Cù Lao Chàm, cộng đồng Cù Lao Chàm, công ty du lịch
LĨNH VỰC ĐA DẠNG SINH HỌC:	Hệ sinh thái Cua Đá biển Cù Lao Chàm

- ▶ **Cù Lao Chàm** thuộc thành phố Hội An, tỉnh Quảng Nam là khu bảo tồn biển đa dạng về môi trường và cảnh quan biển. Đa dạng sinh học ở Cù Lao Chàm rất phong phú, đặc biệt có loài Cua Đá Cù Lao Chàm (*Gecarcoidea lalandii*) là động vật biển nhưng sống ở trên rừng, chỉ xuống biển vào thời gian sinh sản. Cua Đá Cù Lao Chàm chính là “cầu nối” giữa biển và rừng và đồng thời là sinh vật chỉ thị cho sức khỏe của hai hệ sinh thái biển và rừng tại Khu bảo tồn biển này. Đây là một trong những tài nguyên quan trọng, gắn liền với cuộc sống và đóng góp vào sinh kế của người dân địa phương. Tuy nhiên, trước sự khai thác quá mức và sự gia tăng lượng du khách đến thăm đảo, Cua Đá Cù Lao Chàm đã và đang có nguy cơ bị cạn kiệt.
- ▶ Với sự hỗ trợ của Chương trình GEF SGP và UBND thành phố Hội An, từ năm 2010 đến 2013, chính quyền địa phương và cộng đồng Cù Lao Chàm đã triển khai sáng kiến “Cộng đồng tham gia phục hồi tự nhiên và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm” nhằm bảo tồn, quản lý và sử dụng loài Cua Đá này tại Cù Lao Chàm được bền vững. Mô hình đồng quản lý Cua Đá Cù Lao Chàm đã và đang được thể hiện một cách hiệu quả và đạt được sự đồng thuận cao trong cộng đồng.

BỐI CẢNH DỰ ÁN

Cù Lao Chàm cách Hội An 18 km về phía biển Đông, có tên hành chính là xã Tân Hiệp, thuộc thành phố Hội An, tỉnh Quảng Nam. *Khu bảo tồn biển Cù Lao Chàm có diện tích 5.175 ha mặt nước, với khoảng 311 ha rạn san hô, khoảng 277 loài san hô tạo rạn thuộc 40 giống và 17 họ. 500 ha thảm cỏ biển, 270 loài cá thuộc 105 giống, 40 họ; 5 loài tôm hùm; 97 loài nhuyễn thể và rất nhiều loài có giá trị về mặt sinh thái, giá trị kinh tế và cảnh quan.*

Cua Đá Cù Lao Chàm là một trong những tài nguyên quan trọng ở khu bảo tồn này. Tuy là động vật biển nhưng Cua Đá lại sống trên rừng trong các hang đá, đến mùa sinh nở, Cua Đá mang trứng lại tìm về những bờ đá ven biển để đẻ con xuống nước biển. Từ bao đời nay, Cua Đá Cù Lao Chàm gắn liền với cuộc sống người dân ở đây.

Tuy nhiên, khi lượng khách du lịch đến Cù Lao Chàm gia tăng mỗi ngày thì Cua Đá đã phải gánh chịu nhiều rủi ro và có nguy cơ “tuyệt chủng”. Cua Đá Cù Lao Chàm dù đã được quản lý theo nội dung Chỉ thị 04 năm 2009 của được UBND thành phố Hội An về tạm dừng khai thác, vận chuyển, buôn bán Cua Đá Cù Lao Chàm nhằm phục hồi đối tượng này tại xã Tân Hiệp. Tuy nhiên, trên thực tế Cua Đá vẫn bị bắt, khai thác, vận chuyển và buôn bán trái phép tại Cù Lao Chàm, khó có thể kiểm soát..., nhất là trong mùa du lịch từ tháng 3 đến tháng 9 hàng năm. Mặt khác, việc dự báo sự phục hồi của Cua Đá cũng khó khăn.

Năm 2010, phối hợp với Chương trình GEF SGP và thành phố Hội An, Hội Nông dân xã Tân Hiệp đã triển khai dự án “Cộng đồng tham gia phục hồi tự nhiên và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm” với mục đích để Cua Đá Cù Lao Chàm được phục hồi và cộng đồng địa phương tham gia trực tiếp bảo tồn và khai thác hợp lý loài động vật này.

CÁC MỤC TIÊU CỤ THỂ

1. Phục hồi sinh thái Cua Đá Cù Lao Chàm;
2. Khai thác và quản lý bảo vệ bền vững Cua Đá tại Cù Lao Chàm;
3. Nghiên cứu thu thập thông tin làm rõ đặc điểm sinh học, sinh thái của chủng loài Cua Đá Cù Lao Chàm;
4. Xây dựng mô hình đồng quản lý bảo vệ và khai thác bền vững nguồn lợi tự nhiên dựa trên cơ sở đồng quản lý.

CÁC HOẠT ĐỘNG CHÍNH CỦA DỰ ÁN

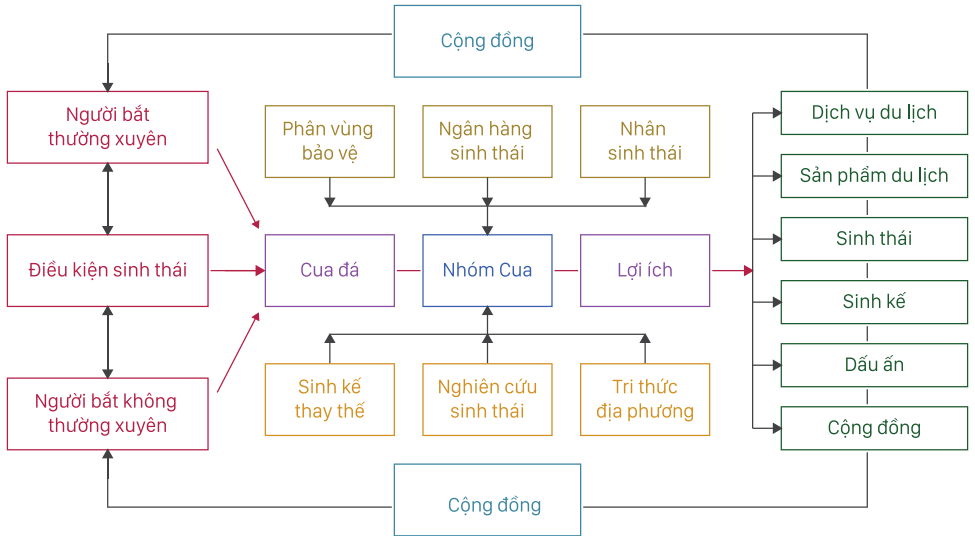
1. Thành lập tổ công tác, tập huấn chuyên môn làm việc với cộng đồng về Cua Đá. Xây dựng quy hoạch và quy chế quản lý bảo vệ khai thác hợp lý.
2. Hội thảo cộng đồng và các bên liên quan thảo luận góp ý về quy hoạch phân vùng và quy chế quản lý bảo vệ và khai thác bền vững Cua Đá.
3. Thành lập tổ những người bảo vệ và khai thác bền vững Cua Đá và xây dựng quy chế hoạt động của hội, xây dựng chương trình giám sát cộng đồng về khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm, xây dựng chương trình dán nhãn cho sản phẩm Cua Đá và xây dựng chương trình phục hồi sinh thái cua đá.
4. Thiết kế, xây dựng các tài liệu tuyên thông; tổ chức tập huấn, tuyên truyền trong cộng đồng và các bên liên quan.
5. Thành lập đội giám sát gồm các thành viên của nhóm Cua Đá kết hợp với đội tuần tra bảo tồn biển.
6. Phối hợp, cộng tác với sinh viên, tình nguyện viên thực hiện các đề tài về nghiên cứu Cua Đá Cù Lao Chàm. Xây dựng các chương trình nghiên cứu Cua Đá thông qua việc cung cấp học bổng nghiên cứu, thực tập. Thiết kế mô hình bảo vệ và khai thác Cua Đá Cù Lao Chàm hợp lý áp dụng cho Cù Lao Chàm.
7. Hỗ trợ cộng đồng xây dựng mô hình thử nghiệm sa bàn nuôi Cua Đá. Giám sát hoạt động sống và sinh trưởng của Cua Đá trong sa bàn, ghi chép, xử lý số liệu bàn luận và báo cáo.
8. Thảo luận thống nhất trong cộng đồng các hoạt động thu nhập thay thế; Thiết kế nội dung và dự toán cho các mô hình. Vốn vay tín dụng, theo dõi và đánh giá kết quả, đúc kết các bài học kinh nghiệm.

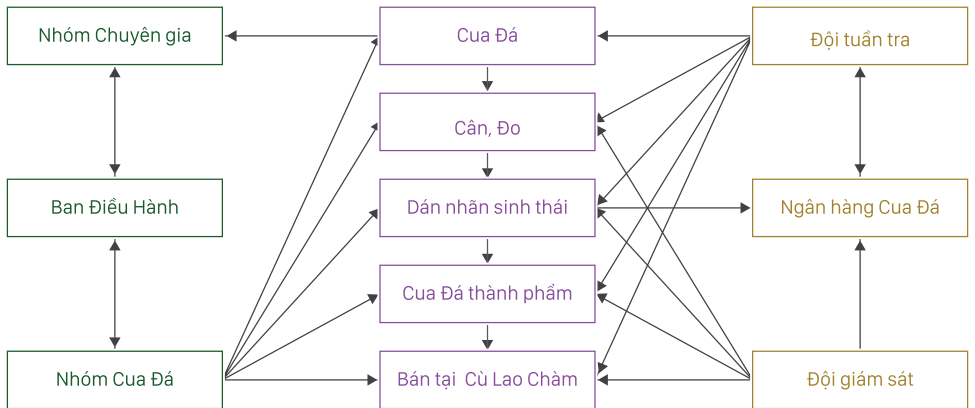

CÁC SÁNG KIẾN NỔI BẬT

Mô hình lý thuyết đồng quản lý Cua Đá Cù Lao Chàm đã được xây dựng và Thông điệp được ghi nhận là: *“Cua Đá phải được bảo tồn vì lợi ích của toàn cộng đồng và bảo tồn Cua Đá phải là trách nhiệm của toàn cộng đồng”*

Hình 1. Mô hình chia sẻ lợi ích từ nguồn lợi Cua Đá Cù Lao Chàm

Hình 2. Tiến trình khai thác văn minh Cua Đá Cù Lao Chàm

KẾT QUẢ VÀ TÁC ĐỘNG

01.

Tác động
về đa dạng
sinh học

BẢO TỒN HỆ SINH THÁI TỰ NHIÊN

- Cua Đá Cù Lao Chàm là động vật ưa ẩm và môi trường sống giàu côn trùng, và thực vật đa dạng. Cua Đá được bảo tồn và khai thác hợp lý đã góp phần vào giảm thiểu và thích ứng với BĐKH một cách tích cực. Hoạt động bảo tồn Cua Đá đồng thời cung cấp một sinh kế cộng đồng bền vững đã và đang tạo điều kiện cho cộng đồng giảm áp lực khai thác biển, ảnh hưởng đến rạn san hô, thảm cỏ biển, đây là các hệ sinh thái góp phần trong giảm lượng khí nhà kính (lắng đọng CO₂).
- Hoạt động của Tổ cộng đồng đã tăng cường bảo vệ rừng tự nhiên Cù Lao Chàm thông qua việc nuôi thử nghiệm Cua Đá trong Cộng đồng và sau thời gian thử nghiệm, người dân đã hiểu được sự cần thiết phải bảo vệ rừng tự nhiên. Đồng thời Tổ cộng đồng với phương thức khai thác theo kích thước, số lượng, mùa vụ và vùng đã và đang bảo tồn được khoảng 75% số lượng Cua Đá tự nhiên hàng năm.
- Nhóm cộng đồng bảo tồn và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm tự quản lý khai thác theo công cụ dán nhãn sinh thái. Cua Đá được khai thác theo đúng quy định sẽ được dán nhãn và tiêu thụ hợp pháp trên thị trường. Cua Đá không có nhãn xuất hiện trên thị trường sẽ bị thu và trả về rừng. Thành viên trong nhóm họp vào cuối tháng để thảo luận hoạt động của tổ trong tháng và quyết định số lượng cua được bắt, giá bán cho tháng sau.

Cua Đá được khai thác với số lượng cho phép, không mang trứng, theo mùa vụ và kích thước chiều ngang mai cua không nhỏ hơn 7cm. Cua Đá đạt tiêu chuẩn quy định sẽ được dán nhãn và được bán trên thị trường một cách hợp lệ. Trong 3 năm 2013, 2014 và 2015, Tổ “cộng đồng bảo vệ và khai thác bền vững cua Đá Cù Lao Chàm” đã khai thác và dán nhãn sinh thái cho 14.486 con Cua Đá, trong đó có 9.890 con đực và 4.596 con cái.

02.

Tác động
về kinh tế
- xã hội

VỀ XÃ HỘI

- Bảo tồn và khai thác hợp lý Cua Đá Cù Lao Chàm đã và đang góp phần nâng cao nhận thức cộng đồng và cùng xã hội hành động về bảo vệ môi trường và động vật hoang dã tại địa phương và quốc gia.
- Sáng kiến bảo tồn và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm thể hiện sự tích cực trong việc bảo vệ quyền hưởng dụng tài nguyên thiên nhiên của cộng đồng. Con Cua Đá là tài sản cộng đồng, thông qua mô hình, giá trị đó càng được hỗ trợ và củng cố ý nghĩa hơn. Với sự hợp tác bảo tồn và khai thác bền vững giữa các thành phần cơ bản là nhà quản lý, doanh nghiệp, khoa học-bảo tồn và người dân, con Cua Đá Cù Lao Chàm đã và đang được bảo vệ và bảo tồn.
- Dự án được tiến hành trong thời gian 3 năm với sự tham gia của cộng đồng và chính quyền địa phương cùng nghiên cứu xây dựng khung lý thuyết nhằm vận động người dân tham gia bảo vệ và khai thác hợp lý Cua Đá tại Cù Lao Chàm. Thông qua các hoạt động điều tra, tuyên truyền, hội thảo, hội thi sáng tác logo xây dựng nhãn sinh thái Cua Đá, thử nghiệm công năng của nhãn sinh thái, thành lập Tổ cộng đồng, xây dựng quy ước và trang thiết bị cho hoạt động của Tổ cộng đồng này, một mô hình cộng đồng bảo vệ và khai thác hợp lý Cua Đá Cù Lao Chàm đã được hình thành.

VỀ KINH TẾ

- Mô hình bảo tồn Cua Đá Cù Lao Chàm lấy Tổ Cua Đá làm trọng tâm. Lợi ích mà Tổ Cua Đá thu được từ việc khai thác Cua Đá được chia sẻ với lợi ích từ hoạt động dịch vụ du lịch. Cua Đá đã là một sản phẩm du lịch mang lại lợi ích không chỉ cho Tổ Cua Đá mà còn các nhóm cộng đồng khác tại Cù Lao Chàm.

- Mô hình cộng đồng bảo tồn và khai thác bền vững Cua Đá tại Cù Lao Chàm đã thực sự góp phần vào bảo tồn loài cua này tại Cù Lao Chàm vì đã bảo vệ được 75% số lượng Cua Đá, bên cạnh đó nâng được thu nhập của các thành viên trong tổ (43 thành viên), với giá bán từ 200.000 đồng/kg trước khi hình thành tổ, lên 500.000/kg năm 2013, 700.000 đồng/kg năm 2014 và 850.000 đồng/kg năm 2015.
- Cua Đá được khai thác từ tháng 1/3 đến 31/7 hàng năm với số lượng cho phép là 10.000 con/năm, trọng lượng bình quân của Cua Đá khai thác từ 4 đến 5 con trên một kg. Mỗi kg Cua Đá được dán nhãn sinh thái phải nộp lệ phí là 40.000 đồng. Số tiền thu được này sẽ được tổ cộng đồng sử dụng vào chi phí in nhãn sinh thái, quản lý của tổ, thuế tài nguyên và các hoạt động khác của tổ cộng đồng này.

PHÁT TRIỂN DU LỊCH SINH THÁI

- Sáng kiến “Tổ cộng đồng bảo tồn và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm” đã và đang góp phần vào phát triển du lịch sinh thái tại địa phương. Con Cua Đá được dán nhãn sinh thái thể hiện sự nỗ lực rất lớn của cộng đồng với việc bảo tồn đa dạng sinh học và bảo vệ môi trường. Cua Đá dán nhãn sinh thái là sản phẩm du lịch tại Cù Lao Chàm. Khách du lịch đến Cù Lao Chàm không chỉ để thưởng thức cảnh quan thiên nhiên, văn hóa... mà còn được biết cách ứng xử của người dân Cù Lao Chàm với con Cua Đá của địa phương.

Du lịch sinh thái phát triển đã và đang tạo cơ hội cho người dân cải thiện sinh kế và nâng cao chất lượng cuộc sống. Đến năm 2013 đã có trên 485 người dân địa phương từ 169 trên tổng số 560 hộ gia đình tham gia trực tiếp vào hoạt động du lịch sinh thái với hơn 12 loại hình sinh kế mới.

Đến năm 2013 đã có trên 485 người dân địa phương tham gia trực tiếp vào hoạt động du lịch sinh thái với hơn 12 loại hình sinh kế mới.

- Nhiều Khu bảo tồn biển như Cồn Cỏ, Lý Sơn, Phú Quốc đã và đang học tập mô hình này để triển khai tại địa phương của mình.
- Với sự phát triển du lịch sinh thái của địa phương, Cua Đá Cù Lao Chàm được bảo vệ và tăng giá trị trao đổi theo hình thức hàng hóa lên tương xứng với sự quý hiếm của nguồn gien này đang được bảo tồn và hình ảnh của những nỗ lực về sáng kiến dán nhãn sinh thái của cộng đồng.

03.

Tác động về chính sách

Sau khi dự án kết thúc (31/12/2012), tháng 2/2013 UBND xã Tân Hiệp, thành phố Hội An đã ban hành quyết định thành lập tổ Cộng đồng bảo vệ và Khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm, cùng với quy chế quản lý Cua Đá Cù Lao Chàm và các văn bản liên quan kèm theo nhằm đảm bảo Tổ Cộng đồng được hoạt động hợp pháp tại địa phương theo đề nghị của Dự án. Và cũng chính từ thời gian này, Tổ Cộng đồng Bảo vệ và Khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm đảm nhận trọng trách của mình cùng với chính quyền địa phương và các bên liên quan bảo vệ Cua Đá Cù Lao Chàm một cách hiệu quả.

Tổ Cộng đồng bảo vệ và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm hiện tại tự quản lý khai thác theo công cụ dán nhãn sinh thái. Cua Đá được khai thác theo đúng quy định sẽ được dán nhãn và tiêu thụ hợp pháp trên thị trường. Cua Đá không có nhãn xuất hiện trên thị trường sẽ bị thu hồi và trả về rừng.

Diễn biến nguồn lực xã hội trong du lịch sinh thái tại Cù Lao Chàm được thể hiện qua sự xây dựng, ban hành và duy trì các thể chế cộng đồng theo thời gian từ tháng 10/2003 đến tháng 10/2013. Các thể chế này là kết quả của sự đồng thuận giữa các thành phần cộng đồng với nhau trong hoạt động du lịch sinh thái và du lịch. Đồng thời Nhà nước có trách nhiệm thành lập và phê chuẩn các cam kết của cộng đồng làm cơ sở pháp lý hỗ trợ cho công tác bảo tồn và phát triển du lịch sinh thái tại địa phương.

Mô hình cộng đồng bảo tồn và khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm hiện tại được duy trì theo sự hợp tác điều phối giữa 4 nhà bao gồm nhà Quản lý, Doanh nghiệp, Khoa học – Bảo tồn và Người dân.

Mô hình được nghiên cứu hỗ trợ cải thiện chính sách quản lý tài nguyên môi trường hiệu quả.

04.

Tính bền vững của dự án

Trong 3 năm, từ sau khi dự án kết thúc (mô hình đi vào hoạt động từ năm 2013, 2014 và 2015), sáng kiến đã hỗ trợ cho cộng đồng bảo tồn hơn 75% số lượng Cua Đá tại Cù Lao Chàm, mà thu nhập của người dân khai thác Cua Đá vẫn tăng cao. Người khai thác Cua Đá đóng góp được lệ phí khai thác. Khách du lịch thỏa mãn được nhu cầu của mình tại Cù Lao Chàm.

Năm 2014, Tổ Cộng đồng Bảo vệ và Khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm dưới sự giám sát và tư vấn trực tiếp của Hội Nông dân xã Tân Hiệp đã tiếp nhận sự tài trợ tiếp theo của Tổ chức Bảo tồn Thiên nhiên Quốc tế IUCN, trực tiếp là Chương trình MFF (Rừng Ngập mặn cho tương lai) đã tiếp tục gắn kết 4 nhà Quản lý, Doanh nghiệp, Khoa học – Bảo tồn và Người dân trên cơ sở trách nhiệm và lợi ích nhằm tăng cường năng lực cho Tổ Cộng đồng bảo vệ và khai thác bền vững hơn đối tượng tài nguyên Cua Đá này.

Nhiều nghiên cứu về Cua Đá và mô hình bảo tồn và khai thác Cua Đá Cù Lao Chàm được xây dựng tiếp theo, nhiều luận văn tốt nghiệp của sinh viên của các trường đại học trong nước Hà Nội (2), Huế (2), Đà Nẵng (2) được bảo vệ thành công và đóng góp kết quả thiết thực cho mô hình tại địa phương như: Kết quả nghiên cứu sinh thái, đồng quản lý, xung đột lợi ích, nhận thức cộng đồng....

Hiện tại sản phẩm dự án gồm Mô hình Bảo tồn và khai thác bền vững Cua Đá và con Cua Đá với nhân sinh thái là niềm tự hào của địa phương và hầu như không vắng mặt trong bất kỳ một hội chợ hoặc triển lãm du lịch, bảo vệ môi trường nào tại địa phương, khu vực và trung ương. Hiện nay, cùng với các mô hình phân loại rác tại nguồn, nói không với túi ni lông; mô hình dán nhãn sinh thái Cua Đá Cù Lao Chàm đã và đang được người dân hưởng ứng và tạo tiếng vang trong cả nước.

Bài học kinh nghiệm

1. Sự đồng thuận của các bên liên quan trong quản lý và khai thác bền vững tài nguyên Cua Đá tại Cù Lao Chàm là rất quan trọng, quyết định sự thành công trong việc xây dựng và triển khai mô hình.
2. Các xung đột trong quản lý tài nguyên Cua Đá tại địa phương luôn hình thành và phát triển, một mặt là động lực góp phần thúc đẩy quá trình quản lý phát triển, một mặt gia tăng áp lực trong hoạt động bảo tồn và phát triển bền vững. Vì vậy, những xung đột trong quản lý tài nguyên Cua Đá cần được nghiên cứu cập nhật và tìm các giải pháp cải thiện nhằm định hướng các xung đột theo hướng gia tăng các lợi ích cộng đồng và phát triển bền vững.
3. Quản lý tài nguyên Cua Đá cần phải được tiếp cận theo hướng quản lý tổng hợp tài nguyên và môi trường, chia sẻ hài hòa lợi ích giữa các bên liên quan tại Cù Lao Chàm và Hội An.
4. Cua Đá Cù Lao Chàm cần phải được tiếp tục nghiên cứu bảo tồn đa dạng sinh học nguồn gen, được xây dựng và phát triển thành loài đặc trưng (Flagship) đối với địa phương và thành phố Hội An.

CÁC ĐỐI TÁC

- Hội Nông dân xã Tân Hiệp, thành phố Hội An, tỉnh Quảng Nam (Ban Điều hành dự án)
- UBND xã Tân Hiệp, thành phố Hội An, tỉnh Quảng Nam
- Khu Bảo tồn biển Cù Lao Chàm
- Các doanh nghiệp du lịch và dịch vụ du lịch trên địa bàn

NGUỒN TƯ LIỆU

- Các tài liệu kỹ thuật, báo cáo hội thảo, hình ảnh hoạt động thực địa của dự án của Hội Nông dân xã Tân Hiệp và Tổ Cộng đồng Bảo tồn và Khai thác bền vững Cua Đá Cù Lao Chàm.
- Trang web của Khu Bảo tồn biển Cù Lao Chàm và Khu Dự trữ sinh quyển Cù Lao Chàm – Hội An (www.culaochammpa.com.vn)
- Báo cáo của dự án.

CHƯƠNG TRÌNH TÀI TRỢ CÁC DỰ ÁN NHỎ CỦA QUỸ MÔI TRƯỜNG TOÀN CẦU

Địa chỉ: 304 Kim Mã, Ba Đình, Hà Nội, Việt Nam

Điện thoại: 84 4 385 00 150

Email: gef-sgp-vietnam@undp.org

Website: www.vn.undp.org | www.sgp.undp.org